

у 2023 році ще на 4%. Однак, після проведення дострокових виборів у тому ж 2023 році, продиктованих змінами у виборчому законодавстві, виборча явка знову впала до нового рекордного мінімуму – 53%.

Література:

1. Довбиш М.О. Зміни соціально-політичного клімату в країнах Європи в контексті діяльності МВФ. *Політикус*. 2019. №4. С. 22–29.
2. Challoumis C., Eriotis N. The Historical View of Banking System in Greece During the Financial Crisis. *Journal of Ecohumanism*. 2024. Vol. 3, no. 8.
3. Mudde Cas. SYRIZA: The Failure of the Populist Promise. Springer, 2016. 98 p.
4. Ministry of the Interior of the Hellenic Republic. (en.) URL: <https://www.gov.gr/en/upourgeia/upourgeio-esoterikon>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-534-1-99>

THE WORLD ECONOMY IN THE CONTEXT OF THE ESTABLISHMENT OF A NEW WORLD ORDER AND WORLD POLARIZATION: HISTORICAL AND SPHERICAL ASPECTS

СВІТОВА ЕКОНОМІКА В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ НОВОГО СВІТОПОРЯДКУ ТА ПОЛЯРИЗАЦІЇ СВІТУ: ІСТОРИЧНИЙ ТА СФЕРНИЙ АСПЕКТИ

Timashova V. M.

*Doctor of Political Sciences, Professor,
Professor at the Department of History
of International Relations and
Humanitarian Disciplines
Mykhailo Dragomanov
Ukrainian State University
Kyiv, Ukraine*

Тімашова В. М.

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри історії
міжнародних відносин та
гуманітарних дисциплін
Український державний університет
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

У роки української політико-державної незалежності першої половини 1990-х рр. над сферним феноменом замислювалися у середовищі професійних університетських історіософів. Улітку 1993 р. вийшов друком двотомний курс лекцій з основ соціальної філософії

В. Андрущенко та М. Михальченка. На тому пізнавальному етапі вони вважали за доцільне виділяти наступні сфери суспільного життя:

«1) матеріальна, яка охоплює процеси матеріального виробництва, розподілу, обміну, споживання. В її контекстах діють і взаємодіють такі факторні сили, як продуктивні сили й виробничі відносини, науково-технічний прогрес і технологічна революція тощо;

2) соціально-політична, яка включає соціальні та політичні відносини людей в суспільстві – класові, національні, групові, міждержавні тощо. Саме ця сфера охоплює такі явища й процеси, як революція, реформа, еволюція, війна, класова боротьба. У цій сфері функціонують такі соціальні інститути, як партія, держава, громадські організації;

3) духовна, яка охоплює широкий комплекс ідей, поглядів, уявлень, тобто весь спектр виробництва свідомості (як індивідуальної, так і суспільної), трансформація її від однієї інстанції до іншої (засоби масового інформування), перетворення на індивідуальний духовний світ людини;

4) культурно-побутова, яка включає в себе виробництво культурних цінностей, життя сім'ї, побутові проблеми (організація відпочинку, вільного часу), освіту, виховання тощо» [1, с. 150–151].

Чотирьом сферам (політичній, економічній, культурній, духовній) назву дано досить давно, в різний час і різними дослідниками. Дещо складніші склалися обставини навколо етноісторичної сфери (на Заході її найчастіше називають «етнічна сфера» або «сфера етнічного життя»).

У співвідношеннях самих сфер та в їхньому суміжному ставленні до етноісторичної сфери є своя логіка. Якщо ж визнати етноісторичну сферу основною та базовою в суто людському бутті (зокрема в багатоскладовому соціумі), то відносно неї – як до «суті» – позиціонуються всі інші сфери (політика, економіка, культура, духовність) – вони є її «галузевими явищами». Іншими словами, діяльність людини економічна, політична, культурна та інша є проявом її етнотворчої суті. [2, с. 57].

Після проголошення незалежності райдужні надії надто швидкої демократизації та переходу до ринкової економіки змінилися розчаруванням, яке передалося політологічній спільноті України. Стрімкий регрес та комуністичний ренесанс у другій половині 1990-х рр. змушував остерігатися становлення феномену «передкомуністичного» суспільства. Це спонукало українських політологів і соціологів звертати увагу на історичну зумовленість суспільної трансформації та виокремити характерні риси перехідного

суспільства. Це: 1) балансування між утвердженням демократії та відступом до авторитаризму; 2) домінування у політичній сфері патронажної політики олігархічних партійних союзів; 3) ознаки гібридності в економічній сфері, коли ринкова конкурентність гальмується монополізацією ринків і засобів виробництва; 4) виснаження виробничих і економічних ресурсів за умов слабкої легітимності приватної власності.

У березні 2013 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради з політичних наук у Львівському національному університеті ім. І. Франка І. Варзар, виступаючи в дисертаційній дискусії, висунув пропозицію визнати дві групи сфер – 1) діяльнісну та 2) споживацьку. Щодо суто «соціальної сфери», яка перебувала в центрі дискусії, він назвав її «споживацько-накопичувальною», – такою, в якій люди нічого нового, відчутно-предметного не виробляють, а споживають те, що хтось та десь для них уже створив.

Ми перейменували ці сфери таким чином:

Перша група – це:

1) Творчі або креативні сфери (англ. *create* – створювати, творити) – це ті «соціальні поля» П. Бурдьє, на яких люди творять життєво необхідні їм матеріальні, побутові, технічні, політичні, організаційні, управлінські, духовні та інші витвори, блага й послуги. До них відносимо економічну, духовну, політичну, культурну та етноісторичну сфери.

2) Друга група сфер – це споживацькі, на площині яких люди нічого відчутно речового не виробляють, а, здебільшого, споживають ті речі й блага, які люди виробили у діяльнісних сферах. Найчастіше споживацькі сфери «обслуговують» творчі сфери тим, що принарощують та облагороджують трудову силу людини. До споживацьких сфер (інфраструктурних надсфер) віднесемо соціальну, правову, етичну, комунікативну, інформаційну. Елементна структура сфер обох груп залишається незмінною, тобто кожна сфера має ті ж три складники: 1) відносини, 2) інститути, 3) ідеологію.

З наведеного вище контексту постає запитання: чому саме така класифікація і чому споживацькі або інфраструктурні сфери потрібно вважати надсферами? Як уже неодноразово наголошувалося, людиною керують відчуття, що формують її потреби та інтереси, які, своєю чергою, спонукають до виробництва благ. Без цього виробництва людина не вижила б, а, отже, не було б і суспільства людей. Звідси – й висновок: основою будь-якого суспільства є *виробництво*, головне призначення якого полягає в задоволенні постійно зростаючих потреб

людини та реалізації її різноманітних інтересів. У цьому контекстному зв'язку вдамося до деяких роздумів на «соціальному полі» Пер. Бурдьє (1930 – 2002) [3, с. 81].

Англійський економіст і філософ Адам Сміт (1723 – 1790 рр.) вважав, що праця, прагнення людини до благополуччя виступають головним джерелом суспільного багатства, основою життя суспільства. На думку А. Сміта, розподіл праці є основою суспільних зв'язків людини, у тому числі міжнародних. Унаслідок розподілу праці відбувається обмін плодами праці кожної людини. «Отже, кожен працює на себе і, водночас, змушений працювати на інших, а, працюючи на інших, одночасно працює на себе» [4, с. 330].

Саме споживання є однією з фундаментальних основ буття як окремої людини, так й усього суспільства. Завдяки споживанню відбувається задоволення широкого спектру людських потреб у царині пізнання, спілкування, праці, відпочинку і т. д. Беззаперечним є і той факт, що з розвитком суспільства потреби його членів змінюються.

Сьогодні не лише в розвинених, а й в інших країнах постмодерністи спостерігають так звану віртуалізацію сфер життя і галузей життєдіяльності людини, яка стає можливою саме завдяки розвитку інформаційних і комунікаційних технологій. Продукти і послуги частково переміщуються у віртуальну реальність, при цьому їх не можна безпосередньо осягнути, доторкнутися до них. Вони начебто є, але в речовому вигляді їх немає, – вони починають жити своїм життям у надсферах, які акумулюють в собі і матеріальну діяльність, і чиїсь віртуальні продукти.

Що стосується економічної сфери, то ще в останній чверті XVIII ст. вищезгадний Адам Сміт вказав на те, що поряд з політичною сферою в будь-якому суспільстві побутує «вимоглива сусідка та суперниця» – економічна сфера. У роботі «Дослідження про природу та причини багатства народів» (1776 р.) Адам Сміт близько підійшов до формулювання актуальної і до сьогоднішнього часу думки про політико-економічну детермінацію типу суспільного ладу в абстрактно взятій та середньо-багатій країні [4, с. 879–901]. Для цього він визначив три способи позиціонування політичної та економічної сфер суспільного життя людей.

(1) Коли політична сфера межує з економічною сферою, у такій країні поступово формується демократичний суспільний лад. Майже сто років потому Карл Маркс (у першому томі свого «Капіталу», 1867 р.) зазначить: у такому суспільстві держава слугує «нічним

сторожем» буржуазної власності і захисником її від «революційних зазіхань пролетаріату».

(2) Якщо держава є середньо-сильним економічним власником, політична та економічна сфери «немов ділять між собою владу». Тобто, самий по собі той авторитаризм перебуває під переважаючим впливом державно-політичної влади, тобто під політико-сферним впливом.

(3) У країні, де «політика через державу, або держава через політику» переважає економіку, – як це відбувається у східних деспотіях, – «у такій країні суспільство є тоталітарним...» [4, с. 808].

Думки Адама Сміта і сьогодні залишаються актуальними. Як зазначає Микола Головатий, «економічна сфера була й залишається вирішальною в житті людей, оскільки саме вона є джерелом їх існування, діяльності, творчості, відпочинку», а також додамо ми, і становлення нового світопорядку та поляризації світу тощо. Але при цьому важливо усвідомити роль держави (головного політичного інституту політичної сфери – *В. Т.*) в економічній діяльності.

Отже, підіємо висновки: існують три основні форми впливу держави на економіку. Перша: держава може діяти всупереч економічному розвитку, що врешті-решт спричинить загибель держави. Друга: держава діє в тому ж напрямку, що й економіка. У такому разі економічний розвиток відбувається інтенсивніше і результативніше. Третя: держава в одних випадках ставить економічному розвитку перепони, а в інших – стимулює його.

Література:

1. Аквінський Т. Коментарі до Аристотелевої «Політики». Київ, 2003. 796 с. С. 150–151.
2. Варзар І. М. Політична етнологія. Пропедевтичний курс: авторський підручник. Київ, 2011. 354 с. С. 57.
3. Тімашова В. М. Надсфери і сфери в теоретичній призмі змісту політичного життя суспільства як системи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2014. Вип. 15. С. 78–84. С. 81.
4. Тімашова В. М. Конституювання та функціонування політичної сфери транзитного суспільства: теоретико-методологічний аналіз: дис. на здобуття наук. ступеня докт. політ. наук 23.00.01. Київ, 2018. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. С. 155.